

KORXONALARDA INNOVASION FAOLIYATGA OID BOSHQARUV QARORLARINI QABUL QILISH BOSQICHLARI VA ASOSIY VAZIFALARI

Akramboyev Azizbek Rustamjon ug'li

Namangan davlat universiteti tayanch doktoranti

Annatsiya: Ushbu maqolada korxonalarda innovasion faoliyatga oid boshqaruv qarorlarini qabul qilish bosqichlari va asosiy vazifalari korxonalarining innovasion faoliyatini boshqarishni shakllanishning nazariy va amaliy tamoyillari korxonalarining innovasion faoliyatini boshqarishning nazariy asoslari haqida fikr va mulohazalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: innovasion faoliyatni boshqarish, korxonalar, ishbilarmonlik, iqtisodiy va ijtimoiy o'sish, samaradorlik.

Аннотация: В данной статье представлены идеи и мнения об этапах и основных задачах принятия управленческих решений относительно инновационной деятельности на предприятиях, теоретических и практических принципах формирования управления инновационной деятельностью предприятий, теоретических основах управления инновационной деятельностью. предприятий.

Ключевые слова: управление инновационной деятельностью, предприятия, предпринимательство, экономический и социальный рост, эффективность.

Annotation: This article presents ideas and opinions about the steps and main tasks of making management decisions regarding innovative activities in enterprises, the theoretical and practical principles of the formation of the management of innovative activities of enterprises, the theoretical foundations of the management of innovative activities of enterprises.

Key words: management of innovative activities, enterprises, entrepreneurship, economic and social growth, efficiency.

Kirish

Boshqaruvning birlashtiruvchi funksiyasi innovasion menejer tomonidan amalga oshiriladi, bu hamkorlikda ishtirok etish va ikkala hokimiyatni uyg'unlashtirish orqali ta'sir qilish tamoyillariga asoslangan ilmiy - texnik, iqtisodiy, ekologik, boshqaruv va ijtimoiy samaraga erishish uchun hokimiyatning yangi shakllaridan foydalangan holda yetakchilikning innovasion uslubidan foydalanishni talab etadi.

Belgilangan funksiyalarni samarali amalga oshirishni ta'minlash uchun kompaniyaning axborot, moddiy, moliyaviy, texnologik, energiya va inson resurslarini o'z ichiga olgan strategik resurslarini shakllantirishga alohida e'tibor qaratish lozim. Har qanday faoliyat, xususan, boshqaruv faoliyati aniq natijalarga erishishga qaratilgan bo'lishi kerak. Ko'pgina zamonaviy tadqiqotchilarning[1] fikriga ko'ra innovasion

faoliyatning asosiy natijasi olingan innovatsiyalar va innovasion yechimlardir. Boshqaruv ta'sirini amalga oshirish va boshqaruvning umumiy va birlashtiruvchi funksiyasi asosidasm) amalga oshiriladigan muayyan funksiyalarni bajarish uchun barcha darajadagi menejerlar innovasion boshqaruvda innovasion faoliyatni amalga oshirishni maqsadli va samarali tashkil etish imkonini beradigan vositalar usullar, yondashuvlardan foydalanish tavsiya etiladi.

Innovasion boshqaruv usullarini tasniflashda ko'plab yondashuvlar mavjud. Xususan, S.Ilyashenko innovasion boshqaruvda rejalashtirish, iqtisodiy rag'batlantirish, huquqiy usullar, ijtimoiy tartibga solish va siyosiy tartibga solish usullarini ajratib ko'rsatadi[2]. Bu orqali boshqarish tasnifini korxonada darajasini ham, boshqaruvning makrodarajasini ham hisobga olgan holda qo'llash sohalari bo'yicha taqsimlashni asoslaydi. Bundan tashqari, rejalashtirish usullari guruhi qo'llanilish sohasidan biroz chiqib ketadi, ularga ko'ra boshqa usullar turlari ajratiladi. P.N.Zavlina va boshqalar metodlarni ma'muriy, iqtisodiy, ijtimoiy-psixologik, tarmoq, tahlil, prognozlash kabi guruhlariga ajratadi va ushbu tasnif xususiyatlarini bir tasnifga birlashtiradi.

Shuni ta'kidlash kerakki, bugungi kunda eng aniqlaridan biri keltirilgan tasniflarni usullar ta'sir qilish xususiyatiga ko'ra iqtisodiy, texnologik, ijtimoiy-psixologik va ma'muriy usullarga bo'lidir. Usullarning bunday taqsimlanishi shartli va amaliy faoliyatda har qanday boshqaruv usulini qo'llash murakkab xususiyatga ega. Bunday sohalarga bo'linish mantiqiy va asoslidir, chunki rejalarni amalga oshirish uchun eng qulay psixologik muhitni shakllantirgandan so'ng, innovasion faoliyat vazifalariga iqtisodiy va texnologik usullar qo'llaniladi va innovasion faoliyatni operativ boshqarishni rag'batlantirish usullaridan foydalanish imkoniyatini beradi. Ijtimoiy rag'batlantirish usullari innovasion faoliyatda ijodiy faollikni rivojlantirish maqsadida huquqiy bo'lmagan va axloqiy me'yorlarga ta'sir qilishning o'ziga xos usullari orqali amalga oshiriladi. Ushbu usullar quyidagilarga bo'linadi:

- ijtimoiy - ilmiy va ishlab chiqarish jamoalarida ijtimoiy adolat va ijtimoiy munosabatlarni saqlash (ijtimoiy va ishlab chiqarish faolligini oshirish, innovasion faoliyatda xulq-atvor standartlarini o'rnatish yoki innovatsiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish, xodimlar o'rtasidagi mahorat raqobati, munosabatlar normalarni belgilash);

- psixologik - innovasion faoliyatni boshqarishda o'zaro munosabatlarni uyg'unlashtirish va eng qulay psixologik muhitni yaratish (mehnatni insonparvarlashtirish, psixologik motivatsiya, ijodkorlikni rag'batlantirish, motivasion treninglar, ijodiy salohiyat va kasbiy qobiliyatlarni rivojlantirish, jamoaviy guruhlarini shakllantirish; psixologik muvofiqlik mezoni, uyg'un munosabatlarni o'rnatish, kasbiy manfaatlarni rag'batlantirish);

- axloqiy rag'batlantirish - harakati ma'naviy qadriyatlarga va ijodiy salohiyatni ijtimoiy e'tirof etish zarurligiga asoslangan mehnatni ma'naviy rag'batlantirish. Ushbu tadqiqot natijalariga ko'ra uchta ta'sir doirasi bo'yicha innovatsiyalarni boshqarish usullari tasnifi ishlab chiqilgan (1-rasm).

1-rasm. Korxonada faoliyatini boshqarishning innovatsion usuli

Iqtisodiy va texnologik usullar boshqaruvchi va boshqariladigan tizimlar o'rtasidagi moddiy munosabatlarni amalga oshirish orqali innovatsion faoliyat ishtirokchilarining mulkiy manfaatlarini ta'minlaydi. Ular ishlab chiqarish samaradorligini oshirishga va innovatsion faoliyatning vazifalarini muvaffaqiyatli hal qilishga qaratilgan quyidagi turlarga bo'linadi:

- iqtisodiy - iqtisodiy jarayonlar (innovatsion faoliyatning samarali ko'rsatkichlariga erishish uchun iqtisodiy rejani tuzish, daromadlar va daromad moddalarini batafsil ko'rsatish uchun byudjetni shakllantirish, innovatsion faoliyatini amalga oshirish bilan bog'liq xarajatlar);

- texnologik - innovatsion faoliyatni boshqarish jarayonida qo'llaniladigan texnologik hujjatlar (texnologik hujjatlar, sxemalar va yo'riqnomalar, loyiha hujjatlari, chizmalar, xaritalar, dasturlar, innovatsion faoliyatni amalga oshirish uchun asboblardan va qurilmalar bilan jihozlash) majmui orqali innovatsion faoliyatni ta'minlash;

- moddiy rag'batlantirish - innovatsion faoliyatning aniq vazifalarini (ish haqi, mukofotlar, qo'shimcha to'lovlar, nafaqalar, kompensatsiyalar, imtiyozlar, innovatsiyalar uchun mukofotlar) amalga oshirishda moddiy manfaatdorlikni yaratish uchun rag'batlantiruvchi motivlar majmui. Hokimiyatni rag'batlantirish usullari majburiy xarakterdagi motivlarga asoslangan huquqiy normalarning ta'sir qilish usullari va usullari

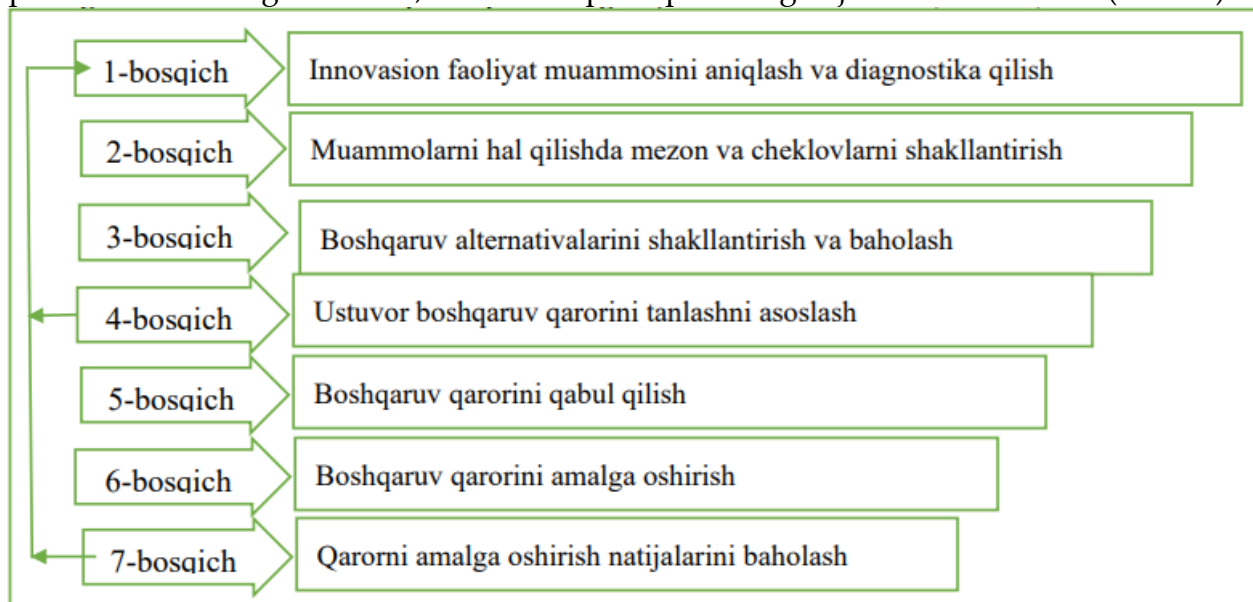
majmuasi orqali amalga oshiriladi. Innovatsiyalarni boshqarishning ma'muriy-huquqiy usullari quyidagi guruhlariga bo'linadi:

- tashkiliy - innovasion faoliyatni boshqarish tizimida uzoq muddatli majburiyatlarni belgilash va belgilash (tuzilma, shtatlar, qonunlar, qoidalar, nizomlar, normalar, ko'rsatmalar, qoidalar, talablar, aktlar, protokollar va boshqalar);

- ma'muriy - innovasion faoliyatni tezkor boshqarishni ta'minlash (shartnomalar, buyruqlar, ko'rsatmalar);

- intizomiy - innovasion faoliyatni boshqarish tizimidagi tashkiliy majburiyatlar va munosabatlarni qo'llab-quvvatlash (eslatmalar, tanbehlar, maqtovlar, ishdan bo'shatish). Shu sababli, innovatsiyalarni boshqarish usullari korxonaning muvofiqlashtirilgan innovasion faoliyatini va ilmiy hamda muhandislik-texnik xodimlarning manfaatlari birligini ta'minlash uchun menejerning maqsadli ta'siri qoidalari, usullari va yondashuvlari to'plamini jamlaydi. Boshqaruv qarorlarini qabul qilish innovasion faoliyatni boshqarish va boshqarishning navbatdagi muhim elementi, innovasion faoliyatni boshqarishning samarali konsepsiyasini ishlab chiqish hamda amalga oshirishning asosiy vositasidir.

Innovasion faoliyatga oid boshqaruv qarori bir qator ketma-ket vazifalarni o'z ichiga oladi, ularni amalga oshirish rejalashtirilgan natijaga – innovatsiyaga olib keladi. Ko'pgina yondashuvlar boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonini shakllantirishning klassik, eng keng tarqalgan qarashlariga asoslanishini ta'kidladi, bu quyidagi bosqichlarni o'z ichiga oladi: paydo bo'lishi va diagnostikasi, mezonlarni shakllantirish, muqobil yechimlarni baholash, ustuvor qarorni tanlash va asoslash, boshqaruv qarorini qabul qilish hamda amalga oshirish, ushbu muqobil qarorning bajarilishini baholash(2-rasm).

2- rasm. Qaror qabul qilish jarayonining ketma-ketligi va asosiy vazifalari

Yuqorida aytib o'tilgan jarayonni tizimlashtirishga yondashuvlarning barcha xilma-xilligi bilan, bizning fikrimizcha, innovasion faoliyatni boshqarish jarayonida boshqaruv qarorini qabul qilishning quyidagi asosiy bosqichlari va vazifalarini ajratib ko'rsatish maqsadga muvofiqdir.

Ushbu model innovasion faoliyatda boshqaruv qarorini qabul qilishning mantiqiy ketma-ket bosqichlarini taqdim etadi. Ikkinchi va uchinchi bosqichlarda qaror qabul qilishga tayyorgarlik ko'rish jarayonida oldingi bosqichlarda olingan natijalarni tuzatish zarurati paydo bo'lishi mumkin, bu esa fikr-mulohazalarning mavjudligini aniqlaydi. Agar har bir bosqichda boshqaruv qarorlarini qabul qilish jarayonining mazmuni va tartibini batafsil ko'rib chiqadigan bo'lsak, boshqaruv qarorini tayyorlash bosqichida menejer turli ma'lumotlarni yig'ish, qayta ishlash va tahlil qilish orqali korxonaning innovasion faoliyati bilan bog'liq muammoni aniqlaydi.

Innovasion faoliyatdagi vaziyatni tashxislash va baholash - bu korxonaning innovasion faoliyati imkoniyatlari va tahdidlarining o'zgarishi o'rtasidagi qarama-qarshiliklarni ongli ravishda idrok etish, shuningdek, muammoli vaziyatni hal qilish natijalari baholanadigan mezonlarni aniqlaydi. Talabni shakllantirish va ma'lumot to'plash belgilangan muammo bilan bog'liq tegishli, o'z vaqtida, qisqa va ob'yektiv ma'lumotlarni shakllantirishni o'z ichiga oladi. Muammoni aniqlash va tahlil qilish muammoli vaziyatni hal qilish natijasida yakuniy kerakli natijani ko'rsatishga to'g'ri keladi.

Boshqaruv qarorini qabul qilish bosqichida menejer mumkin bo'lgan muqobil variantlardan ustuvor qarorni tanlaydi. Qaror qabul qilish uchun cheklovlar va mezonlarni shakllantirish muammoli vaziyatni hal qilishga yordam beradigan harakatlar uchun barcha mumkin bo'lgan variantlarni aniqlash va to'plashdan, realizm, muvofiqlik mezonlari bo'yicha ko'rib chiqilishi kerak bo'lgan alternativalar sonini asoslashdan iborat. Variantlarni tanlash va baholash - bu har bir alternativaning afzalliklari va kamchiliklarini aniqlash, mumkin bo'lgan oqibatlarini baholash, shuningdek, mumkin bo'lgan alternativani amalga oshirish ehtimoli. Muhokama va ustuvor qarorni tasdiqlash - bir qator mezonlar bo'yicha muqobillarni taqqoslash va eng maqbul yechimni tanlashga to'g'ri keladi.

Boshqaruv qarorini amalga oshirish bosqichida menejer qarorni ma'muriy jihatdan qonuniylashtiradi va uni amalga oshirish natijasini baholaydi. Qarorlarni amalga oshirishni tashkil etish va loyihalash bu, rejalar shaklida shakllantirilgan innovasion faoliyatning belgilangan maqsadiga muvaffaqiyatli erishishni ta'minlaydigan jarayonlardir. Tasdiqlangan qarorning bajarilishini tahlil qilish va nazorat qilish belgilangan chora-tadbirlar rejasidan chetga chiqishlar yoki qarorning kamchiliklarini o'z vaqtida aniqlash hamda uni tuzatish imkonini beradi. Boshqaruv qarorining bajarilishi to'g'risidagi hisobot yakuniy yozma yoki og'zaki xabar, hisobot yoki keyingi boshqaruv qarorini ishlab chiqish va qabul qilish bo'yicha taklifni tayyorlashdan iborat.

Boshqaruv qarorini qabul qilishda menejer innovasion faoliyat jarayonida kasbiy bilim, to'plangan tajriba va intuisiyaga asoslanadi. U shoshilinch qarorlar qabul qilmasligi, balki o'z tajribasiga, o'z qo'l ostidagilarning tajribasiga, shuningdek, innovasion faoliyatni boshqarishning umumiy amaliyotiga asoslangan holda oqilona qarorlar qabul qilishi kerak. Tashkilotning maqsadlariga erishish uchun boshqaruv qarorini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun u bir qator talablarga javob berishi kerak. (Xmyelning ta'kidlashicha, ishda boshqaruv qarori uchun asoslilik, maqsadga erishishga e'tibor qaratish, aniqlik, qonuniylik, optimallik, o'z vaqtidalik, keng qamrovlilik, moslashuvchanlik va aniqlik talablari alohida ko'rsatilgan bo'lishi kerak[3]. Innovasion

faoliyatni boshqarishda yuqoridagilarga quyidagi qo'shimcha talablarni qo'shishni taklif qilamiz:

- ijodkorlik - ya'ni innovatsiyalarni ishlab chiqish, izlash yoki amalga oshirish uchun nostandart boshqaruv echimini yaratish;
- dolzarblik - ya'ni innovasion faoliyat muammosi mazmuni va boshqaruv qarorini amalga oshirish natijasi o'rtasidagi muvofiqlik;
- ahamiyatlilik - ya'ni qabul qilingan boshqaruv qarorining uning ehtiyojlariga muvofiqligi. Innovasion faoliyat rahbari boshqaruv qarorlarini qabul qilishning turli usullaridan foydalanishi mumkin (1-jadval).

1-jadval

Innovasion faoliyatni boshqarishda qaror qabul qilish usullari

Usul turi	Mexanizmlar
Fikrlarni ifodalash	Intervyu; tadqiqot; namunaviy so'rovlar; mutaxassislik
Tahlil	Funksional-xarajat tahlili; tizim tahlili; iqtisodiy tahlil; skriptlarni yozish
Baholash	Umumiy potensialni baholash; ishlab chiqarish salohiyatini baholash; marketing salohiyatini baholash
G'oyalar avlodi	G'oyalar konferensiyasi usuli; sinektika usuli; nominal guruh texnikasi usuli; nazorat savollari usuli; morfologik tahlil usuli; ishbilarmonlik o'yinlari va vaziyatlar usuli; aqliy hujum usuli
Qaror qabul qilish	Variantlarni taqqoslash; qarorlar daraxtini shakllantirish; iqtisodiy matematik modellar
Prognozlash	Ekspert (evristik); ekstrapolyasiya usuli; analogiya usuli; inversiya usuli; Delfi usuli; Monte-Karlo usuli; regressiya tahlili; simulyasiya modellari
Vizual vakillik	Ko'rsatmalar va ish tavsiflari; grafik model; jismoniy model
Argumentlar	Muzokaralar; natijalar taqdimoti

Korxonalar faoliyatiga yuqori sifatli innovatsiyalarni joriy etish boshqaruvning barcha darajalaridagi menejrlarning innovasion rivojlanishning ahamiyati va zarurligini global raqobat muhitida omon qolishning zaruriy sharti sifatida tushunishlariga bog'liq bo'lib, uni qo'lga kiritish esa innovasion rivojlanishning asosiy sharti bo'lib, xodimlarning ijodiy salohiyatini ro'yobga chiqarish uchun qulay sharoitlar shakllanishiga bog'liq. Hozirgi bosqichda yetakchilikni tushunish ijtimoiy taraqqiyotning turli bosqichlarida etakchilik jarayonining o'ziga xos xususiyatlarini ochib beradigan nazariy asoslarsiz mumkin emas.

Iqtisodiy fikrning menejment nazariyasiga ta'sirining evolyusiyasi va uning menejning kasbiy dunyoqarashini kengaytirishga ta'siri, boshqaruv faoliyati va xodimlar bilan konstruktiv munosabatlarni tashkil etish masalalarida uning malakasini oshirish, shaxsiy boshqaruv fazilatlarini bilish va samarali individual boshqaruv uslubini ishlab chiqishga asoslanadi. O'tkazilgan tadqiqotlar va boshqaruvning innovasion faoliyatni boshqarish tizimidagi o'rnini o'rganish asosida biz "innovasion faoliyatni boshqarish" atamasining mualliflik talqinini shakllantiramiz - bu ijtimoiy, iqtisodiy va

ilmiy-texnikaviy samaralarga erishish maqsadida boshqaruv vositalarining aniq modellarini qo'llash orqali boshqariladigan tizimga ta'sir ko'rsatish orqali innovasion turdagi menejer tomonidan amalga oshiriladigan faoliyatdir.

"Innovasion faoliyatni boshqarish" talqinining amaliy konspektida boshqaruv tizimiga boshqariladigan tizimga ta'sir o'tkazish imkonini beruvchi va innovasion faoliyatning samarali natijalariga erishishni ta'minlaydigan ta'sir usullari, kuch, boshqaruv uslublari kabi vositalar ko'rsatilgan. Umuman olganda, menejering boshqaruv faoliyati tarkibida innovasion faoliyatga rahbarlikning shakllanishi va o'rni uchun zarur shart-sharoitlarni tahlil qilishdan kelib chiqqan holda, innovasion faoliyatning yetakchilik o'rnining umumlashtirilgan va takomillashtirilgan innovasion faoliyatni boshqarish mexanizmi taqdim etiladi.

Xulosa va takliflar

Korxonaning innovasion rivojlanishida innovatsiyalarni boshqarish tizimiga innovatsiyalar sohasida boshqaruv qarorlarini qabul qilish va amalga oshirish jarayonining borishi to'g'risida og'zaki, tezkor va ishonchli ma'lumotlar bilan ta'minlaydigan rahbariyatning tegishli ijrochilar bilan yozma yoki "onlayn" muloqoti muhim rol o'ynaydi. Innovasion faoliyat bilan shug'ullanadigan menejer ishchi-xodimlar bilan samarali munosabatda bo'lishi, diqqatni jamlash va birlashtirish uchun menejer va yetakchining ishchilarning voqelikni ijodiy o'zgartirishning yangi modellarini yaratishga qaratilgan fazilatlarini birlashtirishi kerak degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Xulosa qilib aytganda, innovasion faoliyatning yetakchilari qo'l ostidagilarning ijodiy salohiyatini ochish, qo'llab-quvvatlash va amalga oshirish uchun faol imkoniyatlar yaratishga chaqiriladi. Shu sababli, biznes muhitining doimiy o'zgarishi va ilmiy-texnika taraqqiyotining jadallashuvi sharoitida innovasion menejerlarning roli keskin ortib bormoqda. Har bir tashkilot uchun innovasion faoliyat yetakchisi tashkilotda innovasion faoliyatni amalga oshirish va uning raqobatbardoshligini oshirish maqsadida texnologik taraqqiyot yutuqlarini o'zlashtirish uchun sharoit yaratuvchi islohotchi hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Лепейко, Т.И., Коюда, В.А. и Лукашов, С.В., 2015. Инновационный менеджмент: [Учебное пособие]. Х.: ИД «ИНЖЭК».; Peter F., Drucker., 1999. The Practice of Management. Butterworth-Heinemann.; Levitin A., 2003. Introduction to The Design & Analysis of Algorithms. Addison-Wesley.
2. Илляшенко, С. Н., 1999. Управление формированием целевых рынков предприятий. Машиностроитель. 8. с. 43-47.
3. Khmil, F.I., 1995. Management: Textbook. K.: Higher school
4. Волобуев, М., 2009. Проблемы и перспективы развития инновационной деятельности в Украине. Материалы II Международного бизнес-форума (Киев, 27 марта 2009 г.). К: Киев. Нац. торг. – экон. ун-т.
5. Шумпетер, Ж.. 1992. Теория экономического развития [Пер. с англ.]. М.: Прогресс.
6. Кондратьев Н.Д. Проблемы экономической динамики / Н.Д. Кондратьев. – М.: Экономика, 1989. – 526 с; Туган-Барановский М.И. Промышленные кризисы / М.И. Туган-Барановский. – К.: Наук. думка, 1996. – 260 с.; Шумпетер Й. Теория экономического развития / Й. Шумпетер. – М.: Прогресс, 1982. – 453 с.;

Балабанов И.Т. Инновационный менеджмент / И.Т. Балабанов. – СПб.: Питер, 2000. – 208 с.

7. Kolosov V. A., Turovskii R. F. Tipologiya novykh russiiskikh granits // Izv. RAN. Ser.geogr. 1999. No 5. S. 30-47.

8. Ильенкова, С.Д., Гохберг, Л.М., Ягудин, С.Ю. и др., 2000. Инновационный менеджмент : Учебник для вузов. Под. ред. С. Д. Ильенковой. М.: ЮНИТИ.

9. Rodionova, I.V., 2013. Methods of evaluation of innovative potential industrial enterprises. Development Economics, 4 (68), p. 96-99.

10. Peter F., Drucker., 1999. The Practice of Management. Butterworth-Heinemann.

11. G. Bannok, R. Bakster The Palgrave Encyclopedia of World Economic History. Since 1750. <https://link.springer.com/book/9780230223929>

12. Reddin, W. J., 1970. Managerial Effectiveness. New York: McGraw Hill.

13. Michael, H. Mescon, Michael, Albert and Franklin, Khedouri, 1988. Management [3rd ed.]. Cambridge, MA.